

מלך סעודיה עושה שריר

פרופ' אלי פודה*

המאמר [פורסם בעיתון הארץ](#) ב-16 בינואר 2016

ההוצאה להורג המתוקשרת של איש דת שיעי איראני בסעודיה, וניתוק היחסים הדיפלומטיים עם איראן בעקבות תקיפת השגרירות בטהראן, נתפשו כביטוי של מדיניות-חוץ סעודית חדשה, אגרסיבית מתמיד, שהחלה עם עלייתו לשלטון של המלך החדש, סלמאן, בינואר 2015. ואולם לאמיתו של דבר, השינוי - המעבר מדיפלומטיה החותרת לקונצנזוס בעולם הערבי ובמזרח התיכון למדיניות מתעמתת עם יריבים פוליטיים ואידיאולוגיים - אינו חדש. ראשיתו מיד לאחר פרוץ האביב הערבי, בינואר 2011.

מדיניות-החוץ המסורתית של סעודיה נטתה להישען על מעצמה מערבית - בריטניה בתחילה, ארה"ב לאחר מכן - וזאת כדי לענות על צרכי הביטחון שנובעים מגבולות ארוכים ופרוצים, היוצרים קושי להגן על שדות הנפט. במקביל, סעודיה חתרה לשמירה על יציבות אזורית, כדי למנוע זעזועים בשוק הנפט. לשם כך, פעלה הממלכה בעיקר באמצעים דיפלומטיים וכספיים.

זאת הסיבה לכך שהממלכה יזמה פעמיים תכנית שלום לפתרון הסכסוך הישראלי-ערבי (יזמת פדה ב-1981, ויזמת עבדאללה ב-2002, שנהפכה ליזמת השלום הערבית), אף שהסכסוך מצוי הרחק מגבולותיה. יכולותיה הכלכליות של סעודיה לאחר בום הנפט של שנות ה-70 אפשרו לה אף לקרוא תיגר על ההגמוניה בעולם הערבי, וזאת במיוחד בעקבות החלל שנוצר עם סילוק מצרים מהליגה הערבית לאחר הסכם השלום עם ישראל ב-1979.

אך הפלישה האמריקאית לעיראק ב-2003 והאביב הערבי הביאו לשינוי במדיניות. מצד אחד, עליית השיעים לשלטון בעיראק - עדה שאינה מוכרת כלגיטימית על ידי הכת הסונית-וואהאבית השלטת בריאד - ומלחמת הדת בין סונים לשיעים בה, הביאו לצמיחת ארגונים סונים רדיקליים (כדאעש), שקוראים תיגר גם על המדינה הסעודית הנשלטת על-ידי ההלכה המוסלמית. מהצד האחר, מהפכות האביב הערבי במדינות הערביות השכנות איימו על הלגיטימיות של בית המלוכה הסעודי. בתגובה, לא רק שכספים רבים נשפכו כדי לקנות את התמיכה של האוכלוסייה המקומית בשושלת הסעודית, אלא שמהפכה זוטא באי בחריין הסמוך - שסיכנה שם את שלטון המיעוט הסוני - הביאה למעורבות צבאית סעודית תחת מעטה של יחידות ארגון מדינות המפרץ.

הייתה זו הפעם הראשונה מאז המעורבות בתימן בשנות ה-60, שכוח סעודי פעל מעבר לגבול. המעורבות בבחריין, תחת שלטון עבדאללה, סימלה את תחילת המעורבות המתעמתת של סעודיה בזירה הערבית: גם בשלוש הזירות המדממות האחרות, לוב, סוריה ותימן, מצאה עצמה הממלכה מעורבת פוליטית וצבאית.

* פרופ' אלי פודה מלמד בחוג ללימודי האסלאם והמזרח-התיכון באוניברסיטה העברית וחבר ועד מנהל [במיתוים](#) - [המכון הישראלי למדיניות חוץ אזורית](#).

בזירה הסורית החלה סעודיה לחמש את כוחות האופוזיציה לאסד, מתוך רצון להחליש את איראן, הנתפשת כאיום אידיאולוגי (בשל הפצת השיעיות) וצבאי-אסטרטגי - ואת שלוחתה השיעית, חיזבאללה. ואולם, המעורבות הסעודית הבוטה והבולטת ביותר היא בתימן. ככלל, סעודיה רואה בחצי האי ערב שטח השפעה שלה, וחותרת למעמד של דומיננטיות או הגמוניה באזור זה. עם זאת, מספר שחקנים בזירת המפרץ קראו תיגר בדרכים שונות על הדומיננטיות הסעודית. כך למשל הקמת רשת אל-ג'זירה (ששמה משמעו "חצי האי", כשהכוונה לחצי האי הערבי) על ידי קטאר, ופעילות הח'ותים - מבני הזידיה השיעית הנתמכת על ידי איראן בתימן - נראות בריאד כהתערבות בוטה בענייני חצי האי.

במובנים רבים, איראן של 2015 החליפה את מצרים של 1962, שסייעה למשטר הרפובליקאי בתימן נגד המשטר המלוכני, שנתמך על ידי סעודיה. עתה, כמו אז, ההנהגה הסעודית חשה שהיא חייבת ליזום מהלך צבאי כדי להשיב את המשטר הקודם של עבד אל-רבו מנצור האדי על כנו. ואולם, מה המטרה המרכזית של המעורבות האקטיבית הסעודית? דומה כי המניע העיקרי אינו הרצון להשיג הגמוניה אזורית, אלא להחזיר ככל האפשר את הסדר האזורי על כנו.

במלים אחרות, המטרה היא להגן על האינטרסים של סעודיה בחצי האי ערב ובאזור ולשמר אותם, לא להרחיבם. בכך, הממלכה גם משדרת לארה"ב, כי בניגוד לדימויה עד כה, היא אינה "נמר של נייר", אלא יש לה יכולות המאפשרות לה לשמש מעין "שוטר" של המפרץ. בדומה לתפקיד שמילאה איראן בשנות ה-70, תחת שלטון השאה. באופן טבעי, המעורבות הסעודית בכל זירות המאבק באזור הופכת אותה למנהיגה אפשרית של העולם הערבי, וזאת לנוכח העדר אלטרנטיבות של ממש מצדן של מצרים, עיראק וסוריה - שכולן עסוקות בענייני פנים.

ההיסטוריה מלמדת, כי סעודיה נרתעה מליטול על עצמה תפקיד זה, ואילו מצרים - גם בעתות מצוקה - לא מיהרה לוותר עליו. ואכן, הממלכה ניצבת בפני דילמה קשה: הירידה החדה באחרונה במחירי הנפט עלולה לפגוע ביכולתה להקרין עוצמה מעבר לגבולותיה. הריאליזם המפוכח של מקבלי ההחלטות הביא אותם בעבר לאמץ מדיניות לא-הרפתקנית במדיניות-החוץ, ואולם האתגרים החמורים שניצבים לפתחה של סעודיה עלולים להביא למעורבות סעודית אקטיבית גם בעידן של דשדוש כלכלי.